

УДК 811.161.2'373.232.1:355.425.4(477.8)"19"УПА
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.04.987>

СПОСОБИ ТА ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПОВСТАНСЬКИХ ПСЕВДОНІМІВ

Наталія СОКІЛ-КЛЕПАР

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4156-5978>

доцентка,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови імені професора Івана Ковалика,
вул. Університетська, 1, 79001, Львів, Україна,
e-mail: nsokil@ukr.net

У статті розглянуто основні засоби та способи творення псевдонімів УПА. *Актуальність* дослідження спричинена важливістю такого виду власних назв як для формування лінгвістичного сприйняття, так і для досягнення конкретного історичного періоду крізь призму онімної номінації. *Об'єкт* студії — псевдоніми повстанців, *предмет* — структурні засоби й способи формування псевдонімів. *Мета* статті — з'ясувати типи повстанських псевдонімів із погляду їхньої будови. *Хронологічні межі* дослідження — 40—60-ті рр. ХХ ст.; *географічні* — територія заходу України.

За структурою псевдоніми відображають одно- та багатокомпонентні утворення, зі значною перевагою першої групи. Проаналізовані псевдоніми сформувалися в традиційному руслі неофіційного іменування та є важливим компонентом не тільки в українській антропонімії, а й у загальнонаціональній мовній картині світу. Псевдонімія містить у собі важливі аспекти не тільки онімотвірного характеру, а й національно-культурного. Саме тому повстанські псевда були та є в центрі наукового поля зору багатьох дослідників. Однак іще чимало питань залишено для з'ясування.

Новизна статті полягає в маловідомому онімному матеріалі, аналіз якого допомагає глибше сприйняти та зрозуміти специфіку номінації осіб в історично важливий час. *Методологія* дослідження — використано елементи дескриптивного, формантного та структурного методів.

Ключові слова: псевдонім, засіб, спосіб, структура, номінація.

Nataliya SOKIL-KLEPAR

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4156-5978>

Ph. D., Associate Professor,

Lviv Ivan Franko National University,

The Ukrainian Language Department

named after professor Ivan Kovalyk,

1, Universytetska Str., 79001, Lviv, Ukraine,

e-mail: nsokil@ukr.net

METHODS AND MEANS OF FORMING INSURGENT PSEUDONYMS

Main means and methods of forming UIA pseudonyms have been considered in the article. Pseudonyms are units of secondary nomination that appeared as a result of important social and political factors. Pseudonymisation usually uses ready lexical units (words, phrases) for naming persons. Each pseudonym is formed according to a certain word-forming model. *Results:* Most hidden names arose as a result of semantic method of creation (appellatives onymization and transonymization). Associativeness and imagery played an important role here. In insurgents' pseudonymicon dominant thematic groups «Man» and «Nature» have been singled out. Within their limits, pseudonyms have been interpreted according to lexical-semantic groups. Names for body parts (*Tooth* (Зуб), *Hair* (Волос)); ancestral (*Grandma* (Баба), *Father* (Батько)), social (*Cantor* (Дяк)), geographical (*Highlander* (Горак)) affiliation; household vocabulary (*Tank* (Бак), *Key* (Ключ)); plants (*Acacia* (Акація), *Viburnum* (Калина)); animals (*Bear* (Ведмідь), *Serpent* (Вуж)); seasons (*Spring* (Весна), *Winter* (Зима)), etc. were most typical for formation of insurgent pseudonyms. Pseudonyms such as *Vlodko*, *Dara*, *Oleksa*, *Crimea*, *Donets*, *Cheremosh*, etc. were formed by means of transonymization. Some pseudos arose as a result of morphological and syntactic method of word formation from derivative and non-derivative qualitative adjectives (*Crimson* (Багряний), *Deaf* (Глухий), *Heady* (Головатий)).

Pseudonyms were also created by compounding but a small number (*Long-Nose* (Довгоніс), *Throat-Cutter* (Горлоріз)). Morphological way in pseudonymisation is also rarely implemented and is usually materialized through anthroponym-formative affixes -iv, -enko, -ak(-yak), -uk(-chuk) (*Danyliv*, *Andriienko*, *Baidak*, *Zakharchuk*). By structure, pseudonyms are implemented as single- (*Hutsulyk*, *Lelyk*, *Fesko*) and multi-component formations (*Maksym Cutter* (Максим Рубан), *Cherry-6* (Вишня-6)) with the first group significantly prevailing.

Conclusion: The analyzed pseudonyms have been formed in the traditional way of unofficial naming and are an important component not only in Ukrainian anthroponymy, but also in the nationwide language picture of the world.

Keywords: pseudonym, mean, method, structure, nomination.

Вступ. Для псевдонімів, як і інших видів власних назв, важливою є реалізація номінативних форм. Онімна номінація — надання суб'єктам і об'єктам власних імен (назв). Це процес відкритий і незавершений, адже зазвичай нових апелювативів людство вже не формує, а от потреба у власних назвах є завжди. Особливо це актуально при створенні псевдонімів. Суспільно-історичні та політичні фактори сприяють появі все нових і нових прибранних імен. Способи творення псевдонімів були в полі наукового зору Н. Павликівської, Н. Щербакової, Д. Янчури та ін.

Псевдонімія містить у собі важливі аспекти не тільки онімотвірного характеру, а й національно-культурного. Саме тому *актуальність* статті спричинена важливістю такого виду власних назв як для формування лінгвістичного сприйняття, так і для досягнення конкретного історичного періоду крізь призму онімної номінації. *Об'єкт* студії — псевдоніми повстанців, *предмет* — структурні засоби й способи формування псевдонімів. *Мета* статті — з'ясувати типи повстанських псевдонімів із погляду будови. *Хронологічні межі* дослідження — 40–60-ті рр. ХХ ст.; *географічні* — територія заходу України.

Основна частина. Псевдоніми — одиниці вторинної номінації, що творяться використанням уже «наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції — функції найменування» [1, с. 161]. У фахових лексикографічних джерелах вторинною номінацією окреслюють «надання об'єктові ще однієї назви: з іншою мотивованістю і з певною спеціальною метою (метонімічна або метафорична номінація, перифрази та ін.) або як трансформацію попередньої назви об'єкта» [2, с. 386]. На сьогодні немає одностайного погляду на первинну та вторинну номінації. Та більшість науковців розрізняють їх за походністю та непохідністю слів. Мабуть, чи не основна відмінність вторинної номінації полягає також і у функціональній зміні. Вторинність відображає потенції збагачувати лексичний склад завдяки словотворенню, семантичній та синтаксичній транспозиції. Засоби реалізуються у способах номінації, до яких учені відносять переосмислення та конверсію наявних лексичних одиниць (лексико-семантичний та морфолого-синтаксичний способи словотворення), морфологічне словотворення, що пов'язане з виникненням нових слів (звукокомплексів) за до-

помогою афіксів або складання основ (основоскладання та аббревіацію інколи розглядають як окремі способи номінації), злиття двох слів в одне (лексико-синтаксичний спосіб словотворення), використання словосполучень або описових зворотів у номінативній функції (складені назви), запозичення готових слів з інших мов [3, с. 22].

Головною причиною появи вторинної номінації, уважає дослідниця Л. Шутак, є «зміни в житті суспільства, що сприяють поглибленню знань про предмети та явища реального світу, економія мовних засобів для творення нових слів, емоційно-експресивні чинники. Якщо первинна номінація, ґрунтуючись на предметно-чуттєвому сприйманні, є узагальненням передусім суспільного досвіду й витворення поняттєвого рівня пізнання, то вторинна узагальнює ще й мовний досвід» [4, с. 70]. Так, важко не погодитися з думкою авторки, оскільки псевдоніми УПА дійсно виникали внаслідок важливих суспільно-політичних трансформацій та найчастіше творилися за допомогою емоційно-експресивних засобів деривації.

Загальновідомо, що основними моментами при появі нового антропоніма є сам суб'єкт та мотивація (причини) його називання. У псевдонімії такими причинами могли бути як зовнішні (соціальні, історичні, культурні, релігійні та ін.), так і внутрішні (характер, зовнішність, уподобання йменованої особи та ін.) чинники.

Традиційно, більшість прихованих іменувань — результат семантичного способу творення, коли відома семантична одиниця (слово) як первинний знак набуває нового (вторинного) значення [5, с. 57]. За таких умов власні імена з'являються в результаті переосмислення без жодних звукових чи графічних змін. Важливу роль при цьому відіграє асоціативність та образність. У псевдонімії для позначення денота та асоціативно або ж безпосередньо використовують апелювативи та пропріативи. Коли загальні назви переходять у псевда, то це явище окреслюють онімізацією (ономатизацією). Це «такий різновид деривації, що реалізується шляхом втрати загальною назвою здатності до узагальнення і набуття нею здатності називати один предмет в ряду однорідних, тобто трансформація загальної назви у власну...» [5, с. 113].

У межах досліджуваного псевдонімікону виділено тематичні групи «Людина» і «Природа», які диференційовано на чимало лексико-семантичних груп.

Тематична група «Людина». Загалом усе піддається антроповимірності. Людина опановує світ крізь призму своїх емоцій, почуттів, надає довкіллю антропоморфних рис. Що стосується псевдонімів, то, варто зауважити, що в центрі — людина, а все, що відбувається навколо, так чи по-іншому зв'язано з нею. Людське існування багатогранне. Тому вказану тематичну групу виражають повстанські псевда, зв'язані насамперед із зовнішністю людини, що проявляються у відсоматичних номінаціях, номінаціях, що втілюють специфіку рис обличчя, манери спілкування, поведінки тощо. Також до структури людського існування можна віднести номінації, що відображають родову спорідненість, етнічну, етнографічну та соціальну приналежність, рід діяльності носія псевдоніма, його почуття, емоції та світогляд. Такі одиниці здебільшого творилися безпосередньо, мали прямі мотиви номінації. Найменування, зв'язані, скажімо, з предметами побуту, назвами зброї, формувалися переважно засобами образної номінації. Саме в цьому випадку особливо була задіяна асоціативна сфера.

Отже, у досліджуваному псевдоніміконі виділено лексико-семантичні групи (ЛСГ):

1. Назви частин тіла: *Зуб, Волос, Грива, Чуб, Чуприна*. Найчастіше онімізувалися апелятиви, пов'язані з безпосереднім позначенням людського тіла (власне соматонімі).

2. Родова спорідненість: *Баба, Батько, Вуйко, Вуйцьо, Дід, Дядько, Стрюк*. Із проаналізованих псевдонімів можна зробити висновок, що онімізувалися переважно чоловічі назви на позначення свояцтва. Деякі з них адаптовані до діалектних норм та поширені суфіксами (*Вуйцьо, Стрюк*).

3. Соціальна, географічна, етнографічна та етнічна приналежність: *Дяк, Більшовик, Богач, Боярин, Бурлак(а), Володар, Гайдук, Гайдамака, Жовнір, Запорожець, Каліф, Козак, Лицар, Магістр, Пан, Пластун, Чумак, Шеф, Шугай; Верховинець, Гірняк, Горак, Горун; Бойко, Волиняк, Галичанка, Гоцул/Гуцул, Гуцулка, Лемко; Араб, Вірмен, Грузин, Татар, Татарин, Циган*. Представлену групу псевдонімів формують непохідні онімізовані утворення. Зрідка, здебільшого на позначення географічної чи соціальної приналежності особи, уживаються афіксальні деривати із суфіксами *-ець, -ак, -ун, -к*.

4. Рід діяльності: *Академік, Базарник, Бандурист, Бондар, Вантажник, Вівчар, Гайдар, Гарматій, Гармаш, Голяр, Гонець, Гонтар, Гончар, Доктор, Докторунцьо, Дудар, Золотар, Качмар, Коваль, Косар, Крамар, Кучер, Лісник, Моряк, Піхтар, Поштар, Рибак, Різун, Сурмач, Токар, Тютюнник, Ударник, Фірман, Швець, Шинкар*. Ця лексико-семантична група реалізується значною перевагою похідних одиниць. Варто зауважити, що онімні деривати поширені агентивними суфіксами, тобто такими, за допомогою яких творяться назви осіб за професією, родом діяльності: *-ар, -ист, -ник, -ець, -ак, -ун*.

5. Побутова лексика: *Бак, Бич, Довбня, Дошка, Кливець, Клин, Ключ, Корба, Леміш, Молот, Плуг, Сірник, Стяг*.

6. Зброя: *Автомат, Булава, Граната, Карабін, Куля, Лук, Меч, Стріла, Щит*.

Дві вказані групи репрезентовані здебільшого онімізованими непохідними утвореннями. Кількісно таких псевдонімів зафіксовано небагато, однак вони символічно важливі. Практично всі назви появились внаслідок метафоризації, що є однією з процедурних механізмів впливу на людину та полягає в осмисленні одних об'єктів реального світу (сфера «мети») через перенесення на них якостей інших об'єктів (сфера «джерела») [6, с. 416].

7. Емоції: *Авантюра, Біда, Біль, Жах, Зов, Злоба, Красота, Перемога, Підойма, Пімста, Помста, Смак, Тяга*.

Попри те, що абстрактна лексика не часто ставала основою псевдонімотворення, усе-таки низка лексем, які відтворюють жагу та прагнення перемоги, сформувала деякі повстанські псевда. Це переважно непохідні утворення. Спорадично уживаються і похідні, як-от *Красота*.

8. Сакральні та міфічні істоти: *Ангел, Апостол, Блуд, Біс, Водяник, Німфа, Ной, Сатана*. Такі псевдонімні одиниці реалізували світоглядні позиції носіїв або ж надавались їм асоціативно.

Отже, псевдоніми проаналізованої тематичної групи втілюють гармонійне буття людини: саму людину з її уподобаннями, професійними навиками, родовим, соціальним та іншонаціональним оточенням. Повстанці якісно добирали псевда, які вражали та втілювали бойовий дух, адже з-поміж лексем на позначення предметів побуту псевдонімівними ста-

вали тільки ті, які здебільшого містили в собі значення «знаряддя праці», тобто виявляли основи активної дії, заклику до боротьби.

Тематична група «Природа». Природа — традиційне оточення повстанців, оскільки більшість боїв точилася саме в лісових масивах. Зрештою, краєвид також є певним духовним натхненником людини, сферою морального зцілення та спокою. Доволі часто свої риси зовнішності чи характеру людина спроектовує на тварин. Тому в псевдоніміконі багато номінацій, мотивованих назвами диких та сміливих тварин і птахів, — ведмідь, вовк, рись, беркут, орел, сокіл.

1. Рослини: *Акація, Астра, Бір, Береза, Берест, Будак, Бук, Верба, Вишня, Вишня-б, Вільха, Гай, Галуза, Гарбуз, Горіх/Оріх, Горох, Граб, Гранат, Гриб, Груша, Діброва, Дуб, Жолудь, Калина, Каштан, Клен, Корінь, Корч, Крива, Кукурудза, Лен, Липа, Лист, Ліщина, Лобода, Лоза, Май, Малина, Осика, Очерет, Пальма, Плющ, Рожа, Смерека, Сосна, Сук, Трава, Хмель/Хміль, Хрін, Черемха, Чинар, Шишка, Явір, Ягода, Ялина, Ясень.*

2. Тварини. Птахи. Комахи: *Баран, Бджілка, Білка, Беркут, Борсук, Ведмідь, Вивірка, Вовк, Воробець/Горобець, Ворон, Вуж, В'юн, Гайворон, Галка, Голуб, Голубка, Горлиця, Готур, Грач, Гусак, Деркач, Джміль, Дзюб, Дрізд/Дрозд, Дятел, Жайворонок, Жук, Журавель, Заєць, Змій, Зозуля, Кавка, Каня, Качур, Комар, Коршун, Крук, Ластівка, Лебідь, Лев, Лис, Муха, Овод, Олень, Орел, П'ява, Павук, Рак, Рись, Сверчок, Сич, Снігур, Сова, Сойка/Сойко, Сокіл, Соловій, Сорока, Хижак, Чайка, Шпак, Щигол, Яструб.*

3. Рельєф: *Байрак, Бескид, Вир, Вирва, Гора, Долина, Левада, Лиман, Прірва, Скала, Степ, Яр.*

4. Пори року, явища та стихії: *Буря, Буревій, Весна, Вітер, Вітролом, Віхола, Вихор, Вогонь, Вода, Град, Грім, Грякіт, Гук, Дим, Зірка, Зоря, Зима, Крига, Луна, Метіль (Заметіль), Мороз, Свист, Хмара.*

Варто зазначити, що в межах усіх лексико-семантичних груп онімізувалися непохідні та похідні апелятиви. Твірні апелятиви здебільшого були ускладнені різними за походженням та семантикою суфіксами: -к: *Берізка, Грушка, Дібровка, Квітка, Соловейко, Ялинка, Калічка*; -ик: *Ведмедик, Гуцулик, Джмелик, Канарик, Козутик, Коник, Со-*

колик, Хмелик, Чмелик, Лелик, Старик; -чик: *Воробчик, Голубчик, Зайчик, Чубчик*; -ок: *Горішок, Горошок, Козачок, Ватажок, Горбок, Кручок*; -ин(а): *Дубина, Грабина.*

Отож, можна спостерегти, що зазвичай рис метафоричності набувають антропоморфні, зооморфні й натурморфні суб'єкти та реалії, що абсолютно відповідає принципам творення такого типу найменувань. У результаті дослідження виявлено, що в повстанському псевдоніміконі онімізувалися частотніше непохідні одиниці.

Інша реалізація лексико-семантичного способу — трансонімізація — перехід одного класу онімів у інший без будь-яких формальних чи структурних змін. Вона, своєю чергою, поділяється на транстопонімізацію та трансантропонімізацію. Звичайно, що в псевдоніміконі домінує трансантропонімізація — коли один вид антропоніма переходить у інший. Найчастіше шляхом переосмислення творилися назви патронімічного характеру.

Псевдонім — це номінація особи, тому в їхній ролі переважно застосовували інші види антропонімів — власні особові іменування. Єдине, що часто це не було особовим іменем носія, а прибраним, мабуть, тим, яке було найбільше до вподоби або ж викликало позитивні емоції та конотації. Щодо формування псевдонімних основ іменами у повній та скороченій чи ускладненій формах, то варто зауважити їхню співвимірність. Лише незначна перевага розмовних варіантів імен свідчить про їхню функціональну спільність із псевдонімами.

Отож, процесу трансонімізації піддавалися власні особові імена:

1) чоловічі та жіночі у повній формі: *Адольф, Альфред, Андрій, Антон, Аркадій, Арнольд, Арсен, Артемон, Артур, Архип, Атанас, Атос, Ахілл/Ахіль, Богдан, Богдана, Богуслав, Бойтур, Борис, Вадим, Василь, Віктор, Вікторія, Віра, Олекса, Влас, Володимир, Зорян, Всеволод, Всеслав, Галина, Гнат, Гордій, Горислав, Григорій, Давид, Данило, Дем'ян, Демид, Денис, Дмитро, Дорош, Едвард, Євген, Еней, Єлісей, Жак, Жан, Жорж, Зенон, Іван, Ігор, Ікар, Карпо, Кіндрат, Клим, Лариса, Максим, Марко, Мартин/Мартін, Махмет, Мирон, Мирослава, Модеста, Назар, Нестор, Оксана, Олег/Олех, Омелян, Орест, Осип, Остап, Охрім, Петро, Радослав, Розалія, Роман, Руслан,*

Сафрон, Світлана, Святослав, Сергій, Степан, Тадей, Тарас, Тетяна, Уляна, Франц, Хома, Яків, Ярема, Ярина, Ярополк, Ярослав;

2) чоловічі та жіночі у скороченій або ускладненій афіксами формі: *Альоша, Андрійко, Андрусь, Андрюша, Антипко, Антонеско, Аркуша, Базьо, Бела, Бенедьо, Богданко, Боря, Вадимко, Ваня, Ванька, Вітя, Владзьо, Владик, Владко, Владко, Володя, Габданко* (ймовірно, Богданко. — Н. С.-К.), *Галя, Ганузя, Ганя, Гацьо, Геля, Гринь, Гриць, Грицько, Гриша, Генко, Геня, Дана, Данко, Данько, Дара, Дарка, Дарко, Демко, Дзвінка, Дмитрусь, Дор, Дорко, Дорошко, Жен, Женя, Зена, Зенка, Зенко, Іванко, Івась, Катруся, Левко, Леся, Любка, Любо, Марійка, Марійка-1, Марічка, Марушка, Мацей, Миколка, Микушка, Мілько, Місь, Місько, Міша, Мотря, Наталка, Оленка, Оля, Оріся, Палажка, Петрусь, Пилипко, Ромка, Ромко, Семенко, Славка, Славко, Соня, Сошко/Сушко, Стефка, Стефко, Стець, Толька, Фесько, Фітьо, Щурко, Юзик, Юзьо, Юраш, Юрко, Юрча, Юрчик, Яремко, Ярко.*

У ролі псевдонімів могли виступати різні види топонімів. Здебільшого це були ойконіми (*Батурин*), хороніми (*Азія, Крим*), ороніми (*Кавказ*), гідроніми (*Бистриця, Босфор, Дністер, Дніпро, Дон, Донець, Дунай, Прут, Черемош*). Домінування водних локусів як основ псевдономінації, мабуть, можна пояснити самою стихією води: потужною, стрімкою, що нищить усе на своєму шляху. Зрештою, світоглядне ставлення до води також мало неабиякі мотиваційні потуги. Відомо, що вода — «символ першоматерії, плодючості; початку і кінця всього суцього на Землі; Праматері Світу; інтуїтивної мудрості; у християнстві — символ очищення від гріхів (в обряді хрещення); смерті і поховання; життя і воскресіння із мертвих; чистоти і здоров'я; чесності й правдивості; кохання; сили; дівчини та жінки» [7, с. 143]. Саме багатосимвольність сприяла значному формуванню псевдонімів, похідних від найменшвань гідролокусів.

Деякі псевда виникли внаслідок морфолого-синтаксичного способу словотворення, «за якого нові слова творяться шляхом переведення слова або окремої словоформи з однієї частини мови в іншу» [6, с. 750]. Звичайно, що у псевдонімі виражається винятково субстантивация, коли частини мови (зо-

крема, числівники, прислівники, але найчастіше прикметники) набувають синтаксичних властивостей і категорійного значення іменника. Головним засобом цього способу є конверсія (або ж транспозиція), за якої початкова форма твірного слова стає початковою формою похідного слова та за морфемною будовою не відрізняється від твірного [6, с. 334].

Псевдоніми здебільшого творилися від похідних та непохідних якісних прикметників: *Багрянний, Бистра, Бистрий, Бідний, Біла, Білий, Благий, Блакитна, Блакитний, Блідий, Буйний, Бурий, Веселий, Вишневий, Відважний, Вільний, Вірний, Вороний, Гарний, Глухий, Головатий, Горда, Гордий, Гострий, Грізний/Грозний, Грубий, Дивний, Добрий, Довгий, Дужий, Жаркий, Жвавий, Зелений, Зимний, Карий, Крутий, Кучерявий, Лисий, Любий, Лютий, М'який, Мала, Малий, Мирний, Недолугий, Непорядний, Німий, Новий, Певний, Рудий, Самостійний, Сивий, Сильний, Сліпий, Сірий, Скорий, Смілий, Сорокатий, Старий, Сухий, Темний, Тихий, Хитрий, Хоробрий, Худий, Чорна, Чорний, Чорнявий, Чубатий, Чуйний, Чуткий, Щирий, Ярий*; похідних та непохідних відносних прикметників: *Безрідний, Безпощадний, Береговий, Березинський, Березневий, Блавацький, Вільховий, Вітровий, Водяний, Войнаровський, Гайський, Горальний, Горбовий, Гороховий, Грабовий, Громовий, Гуменний, Дальний, Держицький, Дніпровий, Дністровий, Дольний, Домашній, Донський, Дубовий, Дубовський, Думний, Дунайський, Залізний, Зарембський, Кочовий, Крилатий, Лісовий, Луговий, Острізький, Поляковський, Присадний, Сибірський, Срібний, Сталевий, Степовий, Стрілецький, Хмарний, Чотовий, Шумський*; активних і пасивних дієприкметників: *Житий, Завзятий, Кручений, Недобитий, Незабутий, Непорядний, Прибулий*. Морфолого-синтаксичних дериватів, утворених від якісних та відносних прикметників, є приблизно однакова кількість, проте з невеликою перевагою якісних. Це зрозуміло, адже якісні прикметники мають здатність чітко виражати фізичні, вікові, оцінні, зорові, слухові, дотикові ознаки суб'єкта, що, власне, є головним чинником у неофіційній номінації осіб.

Деякі ономасти антропоніми з формантом -ськ, що входять до складу відносних прикметників, уважають морфологічними суфіксальними (С. Пан-

цьо, Г. Панчук, С. Шеремета) або ж лексико-семантичними одиницями (Л. Кравченко, Н. Рульова). Та, зважаючи на формальні ознаки прикметника псевдонімів на -ськ(ий), (-цьк(ий), -зьк(ий)), їх доцільно все-таки розглядати у контексті морфолого-синтаксичного способу творення.

Без матеріалізованих афіксів творяться псевдоніми за допомогою чистого основоскладання. Однак інколи воно може супроводжуватися і суфіксацією. У псевдоніміконі представлено деривати, що з'явилися в результаті чистого основоскладання із елементів підрядного словосполучення. Прикінцева частина складного слова переважно збігається із другою частиною твірної бази. Такі основи також поєднувалися сполучними голосними *о, е, и*, які традиційно у лінгвістичній літературі називають інтерфіксами.

Зафіксовані псевдоніми повстанців презентують онімні моделі: прикметник + іменник (*Довгоніс, Чорнобіль, Білоус, Кривоніс*); дієслово + іменник (*Варивода, Горлоріз, Гуляйбіда, Перебийніс*). Проте останні, гадаю, виникли радше внаслідок зрощення (лексико-синтаксичний спосіб) на основі підрядних словосполучень. У конкретних випадках лексикалізувалися форми непрямих відмінків іменника та особова форма дієслова у наказовому способі. Чимало вчених стверджують, що зрощення не пов'язано зі словотвірною номінацією, не має словотвірного значення й форманта, адже здійснюється воно не на рівні слова, а на рівні словосполучення. Якщо «в процесі основоскладання (композиції) ми маємо застосування словотворчих засобів, «спрацьовує словотвірна модель, формуються словотвірний тип і словотвіrne значення», то словоскладання (юкстапозиція) не підтверджує наявності таких параметрів, юкстапозити «належать до одиниць інших (несловотвірних) рівнів мови: синтаксичного чи проміжних» [8, с. 184].

Отож, псевдонімних дериватів, утворених основоскладанням і зрощенням, виявлено небагато. Можливо, це пояснюється тим, що така модель притаманна здебільшого сучасній прізвищевій сфері.

Морфологічний спосіб у псевдонімії реалізується значно менше, ніж лексико-семантичний чи морфолого-синтаксичний. Зазвичай у псевдах він матеріалізується в афіксах. Українські ономастичні афіксальні неофіційні особові іменування роз-

глядають як генесіонімні прізвиська (родичівські) [9]. Такий термін запропонував В. Німчук [10]. П. Чучка, своєю чергою, запропонував розглядати вказаний тип неофіційних іменувань за такими групами: 1) патроніми — прізвиська за назвою батька; 2) матроніми — прізвиська за назвою матері; 3) пропатроніми — прізвиська за назвою діда; 4) проматроніми — прізвиська за назвою баби; 5) андроніми — прізвиська за назвою чоловіка; 6) гінеконіми — прізвиська за назвою дружини; 7) гіоніми — прізвиська за назвою сина; 8) гамброніми — прізвиська за назвою зятя; 9) адельфоніми — прізвиська за назвою брата [11, с. 235].

Не всі вказані типи кількісно виражаються в псевдонімії. Зрештою, найчастотнішими є саме відпатронімні одиниці, почасти — відматронімні. Зважаючи на умови надання псевд у часи надзвичайної конспірації, сьогодні важко з'ясувати істинні мотиви номінації схожих одиниць. Зауважу тільки, що такий словотвірний тип неофіційних іменувань не був уживаним серед повстанців УПА. Це зрозуміло, адже родичівські іменування передбачали відтворення в онімі певних родинних зв'язків, а це в період визвольних змагань було вкрай неможливо, бо наражало на небезпеку рідних людей. Однак за основу під час аналізу матеріалу взято все ж саме модель творення такого типу найменувань. Зрозуміло, що відродинні одиниці у псевдонімії УПА могли містити будь-яке ім'я, абсолютно не пов'язане з іменословом родини носія цього псевда.

Серед зафіксованих псевдонімних одиниць виявлено ті, що утворилися за допомогою суфіксів від:

1) патронімів (-ів: *Данилів, Генів*; -ук/-юк, -чук: *Адамчук, Бахматюк, Березюк, Грабчук, Захарчук, Кармелюк, Корнійчук, Левчук, Сернюк*; -енк(о)/-єнк(о): *Андрієнко, Вовчаренко, Гордієнко, Горешенко (Черешенко), Городенко, Грабенко, Громенко, Деревенко, Дрозденко, Дубенко, Золотаренко, Коваленко, Косаренко, Мироненко, Остапенко, Палієнко, Петренко, Похиленко, Скрипченко, Смеренко, Соколенко, Феденко, Ференко, Юрченко, Яворенко, Яценко*; -ак/-як: *Байдак, Беляк/Біляк, Бірчак, Бобак, Верещак, Готиліак, Другак, Дубчак, Железняк/Залізняк, Кусяк, Сноб'як, Сорочак*; -ич, -ович/-евич: *Дальнич, Конашевич*;

2) матронімів (-ак: *Гануляк*; -ин: *Ганулин*; -ук: *Дзвінчук*).

Патронімний суфікс -ів був доволі продуктивним на східнослов'янських теренах. Спочатку це був прикметник із посесивним навантаженням. Сьогодні такі одиниці — результат морфологічної деривації, оскільки до типових відіменних основ додавався присвійний формант, що вказував на приналежність певному роду. Проте у псевдонімії формант активно не реалізувався. Частотнішими виявилися афікси -ук, -енко, -ак, -ич і похідні. Також поодинокі фіксації відандронімних та відматронімних псевд. Це звичне явище, оскільки основи жіночих імен не часто вживалися не лише в неофіційній, а й і в офіційній антропонімії.

Структура псевдонімів — будова, взаєморозміщення та взаємозв'язок елементів. У псевдонімії переважає проста структура. Монооформлення характерне для багатьох власних назв. Багатослівність в онімній номінації осіб, звісно, не домінує. До однокомпонентних псевдонімів відносяться ті, які виражені словами: 1) простими непохідними (*Баба, Бак, Бич, Біда, Біль, Жях, Калина, Каштан, Клен, Корінь, Корч, Ластівка, Лебідь, Лев, Лис, Муха, Овод, Олень, Орел, П'ява, Павук, Рак* та ін.); 2) простими похідними (*Берізка, Грушка, Дібровка, Квітка, Соловейко, Ялинка, Калічка, Ведмедик, Гуцулик, Джмелик, Канарик, Козутик, Коник, Соколик, Хмелик, Чмелик, Лелик, Старик, Остапенко, Палієнко, Петренко, Похиленко, Толька, Фесько, Фітьо, Щурко, Юзик, Юзьо, Юраш, Юрко, Юрча, Юрчик, Яремко* та ін.).

Багатокомпонентні оніми зазвичай реалізуються як поєднання: 1) імені та прізвища (прізвиська) (*Зенон Савченко, Максим Рубан, Тарас Чупринка, Тарас Трясило*); 2) оніма чи апелятива із цифровим або ж буквеним розрізнявачем (*Вишня-б, Друг А, Друг Г, Друг М, Марійка-1*); 3) словосполучення (підрядного або прикладкового) (*Берізка-Чуйний, В. Славко (Великий Славко)*).

Висновки. Псевдоніми УПА засвідчують реалізацію структурно-словотвірних ознак, що відображають загальнонаціональні тенденції неофіційного іменування. На основі проаналізованих близько 1000 одиниць виявлено, що серед способів творення переважає лексико-семантичний та морфолого-синтаксичний способи. Щодо засобів номінації, то, звичайно, відповідно до способів творення активно реалізувалося переосмислення та транспозиція. За

частиномовною приналежністю більшість псевдонімів УПА — іменники і прикметники, а за структурою — однокомпонентні утворення. Можна підсумувати, що проаналізовані псевдоніми сформувалися в традиційному руслі неофіційного іменування. Псевдонімний фрагмент безперечно і беззаперечно може стати важливим компонентом для розуміння та сприйняття загальнонаціональної мовної картини світу.

1. Панько Т., Кочан І., Мацюк Г. *Українське термінознавство*. Львів, 1994.
2. Тараненко О.О. Номінація. *Українська мова: Енциклопедія*. Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. Київ, 2007. С. 417—419.
3. Лучик В. Про особливості номінації в топонімії України. *Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія*. Івано-Франківськ, 2011. Вип. XXIX—XXXI. С. 21—24.
4. Шутак Л. Вторинна номінація як проблема сучасного теоретичного мовознавства. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство): збірник наукових праць. Вінниця, 2014. Вип. 20. С. 68—74. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/144956958.pdf>.
5. Вакарюк Л., Панцьо С. *Український словотвір у термінах*. Словник-довідник. Тернопіль, 2007.
6. Загнітко А. *Сучасний лінгвістичний словник*. Вінниця, 2020.
7. Потапенко О. Вода. *Енциклопедичний словник символів культури України*. за Заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. Вид. п'яте, допов. і виправ. Корсунь-Шевченківський, 2015. С. 143—145. URL: <https://cutt.ly/DT2nCTw>.
8. Нелюба А. Осново- і словоскладання в контексті словотвірної номінації. *Вісник Запорізького національного університету*. Філологічні науки. 2006. № 2. С. 169—184.
9. Наливайко М. Типологія системи словотвору прізвиськ жителів Львівщини. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів, 2017. Вип. 64. Ч. I. С. 74—81.
10. Німчук В.В. Українська ономастична термінологія (Проект). *Повідомлення української ономастичної комісії*. Вип. I. Київ, 1966. С. 24—43.
11. Чучка П.П. *Антропонімія Закарпаття: дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: 10.661 «Мови народів СРСР (українська мова)»*. Ужгород, 1969.

REFERENCES

- Panko, T., Kochan, I., & Matsyuk, H. (1994). *Ukrainian Terminology*. Lviv [in Ukrainian].

- Taranenko, O.O., & Rusanivskiy, V.M. (Ed.). (2007). Nomination. *Ukrainian language: Encyclopedia* (Рр. 417—419) [in Ukrainian].
- Luchyk, V. (2011). About the peculiarities of nomination in the toponymy of Ukraine. *Bulletin of the Carpathian National University. Philology*. (Issue XXIX—XXXI, pp. 21—24) [in Ukrainian].
- Shutak, L. (2014). Secondary nomination as a problem of modern theoretical linguistics. *Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskiy. Series: Philology (linguistics): collection of scientific works* (Issue 20, pp. 68—74). Vinnytsia. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/144956958.pdf> [in Ukrainian].
- Vakaryuk, L., & Pantsyo, S. (2007). *Ukrainian vocabulary in terms. Dictionary-reference*. Ternopil [in Ukrainian].
- Zahnitko, A. (2020). *Modern linguistic dictionary*. Vinnytsia [in Ukrainian].
- Potapenko, O., Kotsura, V.P., & Potapenko, O.I. (Eds.). (2015). Water. *Encyclopedic dictionary of cultural symbols of Ukraine* (Рр. 143—145). Korsun-Shevchenkivskiy. Retrieved from: <https://cutt.ly/DT2nCTw> [in Ukrainian].
- Nelyuba, A. (2006). Basic and word formation in the context of word-forming nomination. *Bulletin of Zaporizhzhya National University. Philological sciences*, 2, 169—184 [in Ukrainian].
- Nalyvayko, M. (2017). Typology of the system of word formation of nicknames of residents of Lviv Oblast. *Bulletin of Lviv University. Philological series*. Lviv (Issue 64, ch. I, pp. 74—81) [in Ukrainian].
- Nimchuk, V. (1966). Ukrainian onomastic terminology (Project). *Notice of the Ukrainian Onomastic Commission* (Issue I, pp. 24—43). Kyiv [in Ukrainian].
- Chuchka, P. (1969). *Anthroponymy of Transcarpathia: diss. ... to obtain sciences. degree of doctor of philology. Sciences: 10.661 «Languages of the Peoples of the USSR (Ukrainian)»*. Uzhhorod [in Ukrainian].